

**ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ  
ΔΕΥΤΕΡΑ 27 ΜΑΪΟΥ 2013  
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

**A1.**

Βλέποντας ότι η κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινότητας (=κοινωνικής συμβίωσης) και ότι κάθε κοινότητα έχει συσταθεί για την επίτευξη κάποιου αγαθού (ό,τι κάνουν, πράγματι, οι άνθρωποι το κάνουν για να πετύχουν κάτι που το θεωρούν καλό), εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όλες τους επιδιώκουν κάποιο αγαθό –και, φυσικά, αυτή που είναι ανώτερη απ’ όλες και κλείνει μέσα της όλες τις άλλες επιδιώκει το ανώτερο απ’ όλα τα αγαθά. Αυτή είναι η λεγόμενη πόλη ή κοινωνία πολιτική.

Επειδή όμως η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων (μοιάζει δηλαδή με όλα εκείνα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα όλον, αποτελούμενο όμως από πολλά μέρη), είναι φανερό ότι πριν από οτιδήποτε άλλο πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης, αφού η πόλη δεν είναι παρά πλήθος πολιτών. Για το περιεχόμενο, πράγματι, της λέξης πολίτης διατυπώνονται πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες· δεν υπάρχει δηλαδή ομοφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης: αυτός που είναι πολίτης σ’ ένα δημοκρατικό πολίτευμα, συχνά δεν είναι πολίτης σ’ ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

**B1.**

Ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά που πραγματεύεται ζητήματα σχετικά με τις έννοιες πόλις, πολιτεία και πολίτης, ενώ παράλληλα θίγει θέματα ορθής παιδείας και διακυβέρνησης της πόλης. Ο Σταγειρίτης επιδιώκει μέσω της φιλοσοφικής του αναζήτησης να αποδείξει πως τελικά αιώτερος σκοπός της πόλης, ως κοινότητας πολιτών, είναι να εξασφαλίσει σε αυτούς το ύψιστο αγαθό, την ευδαιμονία που επιτυγχάνεται μέσω της αυτάρκειας.

Ο συλλογισμός που διατυπώνεται ο Αριστοτέλης προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πόλη είναι η τελειότερη μορφή κοινωνίας εντάσσεται στον τρόπο με τον οποίο ο Σταγειρίτης συνήθιζε να αρχίζει την έκθεσή του με μια γενική πρόταση και να προχωρεί ύστερα στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων. Κατά βάθος πίστευε ότι είναι «κατά φύσιν» και αναφέρεται κανείς πρώτα στα κοινά, στα γενικά και ύστερα να περνά στα ειδικά, στα επιμέρους ζητήματα (παραγωγική συλλογιστική μέθοδος: από το όλον προς τα μέρη).

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Αριστοτέλης δίνει τον ορισμό της έννοιας «πόλις» αναφερόμενος στο προσεχές της γένος, την έννοια «κοινωνία» («κοινωνίαν τινά ούσαν») καθώς και στην ειδοποιό διαφορά της από τις άλλες κοινωνίες, που είναι ο στόχος στον οποίο αποβλέπει, το ανώτερο απ’ όλα τα αγαθά (ευδαιμονία). Ειδικότερά, ο συλλογισμός του Αριστοτέλη μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

Προκείμενες κρίσεις:

1<sup>η</sup> προκείμενη: Κάθε κοινωνία και κάθε μορφή κοινωνικής συνύπαρξης αποβλέπει σ’ ένα αγαθό.

2<sup>η</sup> προκείμενη: η πόλη-κράτος είναι μία μορφή κοινωνικής συνύπαρξης και μάλιστα η ανώτερη μορφή κοινωνίας, γιατί εμπεριέχει όλες τις άλλες μορφές (κοινωνικής συνύπαρξης).

Συμπέρασμα: Όλες οι κοινωνίες αποβλέπουν σ’ ένα αγαθό και η κυριότερη απ’ όλες, η πόλη-κράτος αποβλέπει στο ανώτερο απ’ όλα τα αγαθά (=την ευδαιμονία).

Συμπερασματικά, η πόλις κατά τον Αριστοτέλη είναι μία κοινότητα ανώτερη απ’ όλες τις άλλες, καθώς αποτελεί το τελικό στάδιο της ολοκλήρωσης των κοινωνιών, είναι το «τέλος» αυτών και γι’ αυτό εξασφαλίζει την αυτάρκεια. Μάλιστα, η εξήγηση του Σταγειρίτη για τη σύσταση της πόλης είναι τελεολογική, καθώς γι’ αυτόν το νόημα και ο χαρακτήρας του κάθε πράγματος πρέπει να αναζητηθεί στο σκοπό της ύπαρξής του.

## **B2.**

Το 335 π.Χ. μετά την οκτάχρονη περίπου παραμονή του στη Μακεδονία ο Αριστοτέλης, συνοδευόμενος από το Θεόφραστο, επιστρέφει στην Αθήνα. Ο φιλόσοφος συνθέτει τώρα το μεγαλύτερο μέρος των Πολιτικῶν του, αφού προηγουμένως έχει συγκεντρώσει τις 158 πολιτείες του, δηλαδή τις μορφές διακυβέρνησης ενός πλήθους ελληνικών πόλεων. Στο έργο αυτό ο αναγνώστης έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να παρακολουθήσει τις διδασκαλίες του Αριστοτέλη για τη γένεση της πόλης, για το περιεχόμενο των εννοιῶν πολίτης και πολιτεία, για τα είδη των πολιτευμάτων αλλά και να ενημερωθεί για θέματα που άπτονται της διακυβέρνησης, της παιδείας και της εκπαίδευσης της πόλης.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης της ουσίας και των γνωρισμάτων κάθε πολιτεύματος, το πρώτο που πρέπει να εξεταστεί για τον Σταγειρίτη φιλόσοφο είναι η έννοια της πόλης και κατόπιν, του πολίτη. Αφού, λοιπόν, παρατεθούν οι λόγοι εξέτασης του κράτους, ο Αριστοτέλης κρίνει σκόπιμο να διερευνήσει την έννοια του πολίτη για δύο λόγους· η πόλις είναι κάτι σύνθετο, ένα όλο, που έχει συντεθεί από διάφορα μέρη και ο πολίτης είναι το μέρος. Έτσι, για να κατανοήσει κανείς το όλο, πρέπει πρώτα να κατανοήσει το μέρος. Ο δεύτερος λόγος που ο φιλόσοφος επιδιώκει να προσδιορίσει την έννοια του πολίτη απορρέει από τον πρώτο: πρέπει, δηλαδή, να εξεταστεί η έννοια πολίτης όχι μόνο για να φωτιστεί καλύτερα η έννοια της πόλεως, αλλά και για να διασαφηνιστεί το περιεχόμενο και της ίδιας της έννοιας πολίτης, για τον ορισμό της οποίας δεν υπάρχει ομοφωνία.

Αναφορικά τώρα με τον τρόπο που ο Αριστοτέλης ορίζει τη σχέση του πολίτη με την πόλη μπορεί να διαπιστωθεί ότι αυτή ορίζεται με τρόπο που δείχνει ότι το κριτήριο για τον πολίτη είναι η συμμετοχή του στην πολιτική και δικαστική εξουσία. Αυτό το ζήτημα είναι εξίσου σημαντικό τόσο για το θεωρητικό ενός ιδεατού κράτους όσο και για εκείνο που θέτει τις βάσεις του πραγματικού Συντάγματος.

Ο φιλόσοφος, λοιπόν, διατυπώνει έναν εμπειρικό ορισμό, «πολίτης είναι εκείνος που συμμετέχει στην δικαιοσύνη και στις δημόσιες λειτουργίες». Η σχέση πολίτη-πόλεως που σκιαγραφείται δεν είναι λοιπόν αμφίδρομη, αφού ο ορισμός της έννοιας πολίτης βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το πολίτευμα, δηλαδή από τις ελευθερίες που έχει ο πολίτης και από τη δυνατότητά του να συμμετάσχει στα κοινά.

## **B3.**

Στο έργο του «Πολιτικά» ο Σταγειρίτης φιλόσοφος επισημαίνει ζητήματα αναφορικά με τη γένεση της πόλης, το περιεχόμενο των εννοιῶν πολίτης και πολίτευμα, ενώ ο αναγνώστης έχει παράλληλα τη δυνατότητα να παρακολουθήσει τα είδη των πολιτευμάτων, θέματα διακυβέρνησης, παιδείας και εκπαίδευσης της πόλης.

Κατά τον Αριστοτέλη κάθε ον, από τη στιγμή της δημιουργίας του περιέχει μέσα του «δυνάμει» τη μορφή που θα πάρει, όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία και φτάσει στη φάση της τελειότητας. Αυτή η μορφή είναι ο σκοπός (το τέλος) του κάθε όντος. Η πορεία του κάθε όντος προς την κατάκτηση της τέλει μορφής λέγεται εντελέχεια. Έτσι, αυτό που ονομάζουμε φύση του κάθε όντος είναι η μορφή που αυτό θα πάρει όταν η εξελικτική του πορεία φτάσει στο ανώτατο σημείο της. Στη συγκεκριμένη, λοιπόν, περίπτωση το επίθετο *τέλεια* λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου των κοινωνιών (οικία-κώμη-πόλις). Με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης. Πιο συγκεκριμένα, η πόλη είναι «κοινωνική οντότητα τέλεια» γιατί αποτελεί την τελική ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων. Η πρώτη μορφή κοινωνικής συνύπαρξης κατά τον Αριστοτέλη ήταν η οικογένεια (οικία, οἶκος), το αποτέλεσμα του φυσικού συνδυασμού ἄρρενος και θήλεος. Σκοπός της ήταν η ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών του ανθρώπου. Η δεύτερη ήταν το χωριό (κώμη), η κοινωνία που σχηματίστηκε από πλείονας οικίας για την ικανοποίηση αναγκών ανώτερων από τις

καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου. Τέτοιες ήταν, βέβαια, οι πνευματικότερες ανάγκες του π.χ. η ανάγκη για λατρεία του θείου ή για απόδοση της δικαιοσύνης η οικογένεια δεν μπορούσε να έχει ούτε τυπικό λατρείας, λατρευτικές δηλαδή ιεροτελεστίες, ούτε μηχανισμό απόδοσης δικαιοσύνης. Η τρίτη κοινωνική οντότητα ήταν η πόλις, μία οντότητα τέλεια γιατί είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή να προσφέρει στους πολίτες το εὖ ζῆν, την ευδαιμονία.

Αφού ο Σταγειρίτης εξηγήσει για ποιους λόγους χαρακτηρίζει την πόλη «κοινωνική οντότητα τέλεια», αιτιολογεί γιατί αυτή υπάρχει «εκ φύσεως». Η τελευταία διαπίστωση προκύπτει από τη σειρά των συλλογισμών με τους οποίους ο Αριστοτέλης αναπτύσσει τη σκέψη του. Πιο συγκεκριμένα, λοιπόν, παρατηρούνται οι εξής συλλογισμοί:

A)

- Οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (οικογένεια και κώμη) υπάρχουν εκ φύσεως (προκείμενη πρώτη).
  - Η πόλη αποτελεί την εξέλιξη-ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων (προκείμενη δεύτερη).
- Άρα, η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως».

B)

- Η φύση ενός πράγματος είναι η ολοκλήρωση του (προκείμενη πρώτη).
  - Η πόλη είναι ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων, δηλαδή της οικογένειας και της κώμης (προκείμενη δεύτερη).
- Άρα, η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως» (συμπέρασμα).

Γ)

- Κάθε ον από τη φύση του υπηρετεί ένα στόχο που είναι κάτι το άριστο (προκείμενη πρώτη).
  - Στόχος της πόλης είναι η αυτάρκεια που είναι κάτι το άριστο (προκείμενη δεύτερη).
- Άρα, η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως».

Συμπερασματικά, ο Αριστοτέλης σε αντίθεση με την σοφιστική διδασκαλία δέχεται ότι η πόλη είναι φυσικό δημιούργημα. Η ένταξη του ανθρώπου λοιπόν αποτελεί βασικό και πρωταρχικό γνώρισμα του.

**B4.**

Σχολικό βιβλίο σελ. 178-179 «Επειδή διαβάζοντας... έξω από την πόλιν».

Σημείωση: ο μαθητής θα μπορούσε να αποδώσει νοηματικά τις ενότητες διδασκαλίας του Αριστοτέλη.

**B5.**

ενόραση: ὀρώμεν  
σύσταση: συνεστηκυῖαν  
κατάσχεση: περιέχουσα  
σύγκλητος: καλουμένη  
κειμήλιο: συγκειμένων  
σκόπιμος: σκεπτέον  
άρχοντας: ὀλιγαρχία  
άφαντος: φανερόν  
ρητό: εἰπεῖν/λέγομεν  
άφιξη: ἱκανόν



**Γ1.**

Γίνεται, λοιπόν, καταγγελία από μερικούς μετοίκους και υπηρέτες, όχι βέβαια σχετικά με την υπόθεση των Ερμών, αλλά για κάποιες προγενέστερες περικοπές άλλων αγαλμάτων, που είχαν γίνει από νεαρούς μεθυσμένους για αστείο και συγχρόνως ότι παρωδούνται τα Μυστήρια σε σπίτια. Για τα εγκλήματα αυτά κατηγορούσαν (ανάμεσα σε άλλους) και τον Αλκιβιάδη. Έτσι, όσοι προπάντων ήταν ενοχλημένοι με τον Αλκιβιάδη, που τους ήταν εμπόδιο στο να εξασφαλίσουν την ηγεσία του δημοκρατικού κόμματος, νομίζοντας, πως, αν τον εξόριζαν, θα είχαν αυτοί τα πρωτεία, άρχισαν λοιπόν να τα μεγαλοποιούν και να κραυγάζουν ότι τόσο η παρωδία των Μυστηρίων όσο και η περικοπή των Ερμών είχαν γίνει με σκοπό την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και ότι δεν υπήρχε κάτι από αυτά που να μην έχει διαπραχθεί χωρίς τη συμμετοχή του Αλκιβιάδη, αναφέροντας ως τελική απόδειξη όλη την υπόλοιπη παράνομη συμπεριφορά του και τις αντιδημοκρατικές του συνήθειες.

**Γ2.**

- τινά
- τήν ὕβριν
- τοῖς οὔσι(ν)
- μάλα
- ἐπαιτιῶ
- ὑποληφθεῖσι(ν)
- ἐξελῶεν (ἐξελάσειεν)
- βοᾶν
- ἔσται
- πεπράχθω

**Γ3. α.**

- περί τῶν Ἑρμῶν: εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς στο μινύεται.
- ὑπό νεωτέρων: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στο γεγεννημένα (περικοπαί).
- τά μυστήρια: υποκείμενο στο ποιεῖται (αττική σύνταξη).
- τόν Ἀλκιβιάδην: αντικείμενο στο ἐπητιῶντο.
- δήμου: γενική αντικειμενική στο καταλύσει.
- αὐτοῦ: γενική υποκειμενική στο παρανομίαν.

**β.**

Υπόθεση: εἰ αὐτόν ἐξελάσειαν → εἰ +ευκτική

Απόδοση: πρῶτοι ἂν εἶναι → δυνατικό ἀπάρεμφοτο που ισοδυναμεί με δυνατική ευκτική ἂν εἶεν και σχηματίζεται ο υποθετικός λόγος που δηλώνει απλή σκέψη του λέγοντος.

**Επιμέλεια: Βασιλειάδου Μ. - Εσκιτζή Ρ. - Ευθυμιάδου Ν. - Μάσιου Α. - Παρασχάκη Ε. - Σεβρής Κ. - Χατζηνικολάου Ν.**